

Maria Joaquin Colilles

**LA PARTICULARITAT DEL TREBALL SOCIAL A AMÈRICA LLATINA:
CONSTITUCIÓ DE LA PROFESSION I REPTES**

TREBALL DE FI DE GRAU

Dirigit per el Dr. Jordi Navarro Lliberato

Grau de Treball Social

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI

**Tarragona
2015**

ÍNDEX:

1. Motivació del tema abordat i vinculació amb les assignatures de grau.....	3
2. Article científic. La particularitat del Treball Social a Amèrica Llatina: Constitució de la professió i reptes.....	5
2.1 Resum i paraules clau, abstract and keywords.....	5
2.2 Introducció.....	7
2.3 Constitució de la professió en Amèrica Llatina: Antecedents i rellevància en la conjuntura història de Treball Social.....	8
2.4 De la perspectiva tradicional a la perspectiva crítica de Treball Social a Amèrica Llatina: Una trajectòria de ruptures en el debat teòric/ metodològic.....	13
2.5 La nova qüestió social i les seves múltiples manifestacions en el neoliberalisme d'Amèrica Llatina.....	18
2.6 Repensar el Treball Social: Consideracions finals i reptes de futur..	20
2.7 Bibliografia.....	23
3. Presentació i justificació de la revista per a publicar.....	24

1. MOTIVACIÓ DEL TEMA ABORDAT I VINCULACIÓ AMB LES ASSIGNATURES DE GRAU:

El tema el qual està dedicat l'article científic és sobre el Treball Social a Amèrica Llatina. Això m'ha estat possible arran de la realització del Pràcticum d'intervenció (les pràctiques de la carrera) a Argentina. Gràcies a la possibilitat de mobilitat que tenim les estudiants de la Universitat de la URV, tant per cursar assignatures fora, ja sigui a nivell d'Erasmus, com en el meu cas, per cursar les pràctiques a nivell de MOU (països fora de la Unió Europea) vaig poder dur a terme un primer contacte acadèmic i personal amb la cultura i la disciplina de Treball Social a Argentina.

Aquest fet va ser molt transcendent per la meua persona en molts aspectes. Ja que em va permetre conèixer una altra cultura, una altra forma d'entendre les relacions socials i sobretot aprendre moltes coses a nivell professional i acadèmic.

Fruit de la realització de les pràctiques a Argentina, més concretament a un barri de la ciutat de La Plata (província de Buenos Aires), se'm van generar un munt de dubtes, debats, reflexions que van fer trontollar tot el que havia après fins ara, mostrant-me nous horitzons (diferents perspectives de les que havia conegut fins ara) i altres formes d'intervenció. Tot el meu aprenentatge pràctic i l'adquisició de nous coneixements teòrics van ser els que em van portar a realitzar l'article científic sobre Amèrica Llatina en general i sobre la perspectiva crítica de Treball Social en concret.

En quan a la relació (o vinculació) amb les assignatures de grau en el cas de la URV ha estat una vinculació més aviat indirecta en quan a la utilització de coneixements teòrics. Tot i així, m'han servit coneixements apresos en assignatures de primer i segon curs. Concretant, l'assignatura Fonaments del Treball Social de primer curs per entendre d'una forma global les diferents perspectives de Treball Social, tot i que a segon en l'assignatura de Models i tècniques d'intervenció Social les tornés a veure. També l'assignatura Estructura de la població i Desigualtats Socials de segon, em va ajudar a

comprendre una part de les aportacions i pensament de Karl Marx, va resultar una introducció d'aquest autor, que parlaven sobre la societat capitalista, el concepte força de treball (exèrcit de reserva) i mitjans de producció i les dues classes antagòniques en permanent conflicte (la burgesa i la classe obrera). Però l'assignatura que ho ha fet possible, en quan a la temàtica i motivació del Treball de Fi de Grau, ha estat el Pràcticum d'intervenció que es duu a terme a quart de carrera.

La realització de les pràctiques des de la intervenció comunitària i educativa, així com cursar assignatures de Treball Social II i tallers em van permetre un coneixement ampli sobre el barri on estava immersa, realitzant la caracterització de la comunitat (en el barri Villa Elvira), de la institució (CAI, Centre d'Activitats Infantils) i un anàlisi del procés d'inserció en el barri, entre d'altres. Que a la llarga m'han permès aprofundir amb l'ampliació del coneixement del Treball Social a Amèrica Llatina. També, a mode de perspectives de futur, que indirectament també es tradueix com a font de motivació, és la decisió que he pres de homologar la carrera i anar a fer un post-grau a Argentina on a la llarga m'agradaria treballar-hi com a Treballadora Social.

2. ARTICLE CIENTÍFIC

LA PARTICULARITAT DEL TREBALL SOCIAL A AMÈRICA LLATINA: CONSTITUCIÓ DE LA PROFESSION I REPTES

Maria Joaquin Colilles¹

2.1 Resum

En aquest article presento algunes reflexions sobre el recorregut històric, polític i social que ha tingut i té la professió de Treball Social a Amèrica Llatina. Es pretén posar especial èmfasi al Moviment de Reconceptualització com a perspectiva rupturista, amb unes idees trencadores respecte les dinàmiques assistencialistes, basades en accions puntuals, tendents a pal·liar les emergències socials, que ens poden servir en els debats i situació actual.

Tanmateix no es tracta de cap examen exhaustiu, sinó simplement una exposició de la disciplina de Treball Social a Amèrica Llatina amb l'objectiu de donar eines i qüestions per una reflexió profitosa i ampla al voltant del paper que ha de tenir la nostra professió en la conjuntura actual.

Paraules clau: Reconceptualització, Treball Social, desigualtats socials, qüestió social, dialèctica.

Abstract

In this article I present some reflections on the historical, political and social has had and has the profession of Social Work in Latin America. It aims to put special emphasis Re-conceptualization the Movement as a groundbreaking approach, with groundbreaking ideas respects attendant Dynamics, simple processing of material assistance, based on specific actions, intended to relieve social emergencies, that can help us in discussions and current situation.

¹ Estudiant de 4t any del Grau de Treball Social de la Universitat Rovira i Virgili.
maria.joaquin.90@gmail.com

It aims to put special emphasis Rethinking the Movement as a groundbreaking approach, with groundbreaking ideas This is however not meant to be an exhaustive examination, but simply a statement of the discipline of Social Work in Latin America with the aim of providing tools and questions for reflection profitable and expands on the role that should be in our profession current situation.

Key words: Re-conceptualization, Social Work, social inequality, social question, dialectic.

2.2 Introducció:

Fruit de la meva experiència a Argentina, realitzant les pràctiques de Treball Social així com l'assistència a diverses jornades sobre l'àmbit social em van sorgir tot un seguit de qüestions i dubtes entorn a com era entesa i ensenyada la disciplina de Treball Social com també les formes d'intervenir. Em va captivar la perspectiva crítica i transformadora del Treball Social llatinoamericà.

Reflexions que a través d'aquest article busco compartir per tal de generar debat i reflexió sobre la nostra professió i sobre com entenem i dissenyem als subjectes de dret. L'objectiu, a grans trets, és contextualitzar i analitzar el Treball Social que hi ha a l'Amèrica Llatina, des del seu sorgiment fins a l'actualitat. Detenint-nos amb els desafiaments en que es troba el Treball Social professional en l'actualitat, és a dir, en les relacions de desigualtat social en el mode de producció capitalista i amb un Estat Neoliberal. No oblidant la gran contradicció que com a treballadores socials cada dia ens hi topem que és en el fet d'incloure a unes persones que han estat expulsades o traslladades al marge d'aquest sistema pels motius que sigui. Ja que és justament aquest sistema, el sistema capitalista, el generador de les desigualtats socials i per tant amb una simple acció assistencial no fem res més que mantenir i perpetuar aquest sistema alhora que creem subjectes dependents de l'Estat.

Destacant la ruptura significativa que va marcar el Moviment de Reconceptualització, per tal de recuperar l'origen i postulacions d'aquest moviment que va comportar un punt d'inflexió en la professió a Amèrica Llatina².

Aprofundint en el Treball Social més crític i qüestionador del sistema econòmic, polític, social, cultura,... imperant, com al pas previ per una intervenció que a la llarga permeti un canvi social real.

² Alayón, N. y Molina M. L. (2006). La desigualdad social: desarrollo y desafíos del Trabajo Social desde la Reconceptualización en América Latina. *Perspectivas*, (17),43-65.

Amb la conjuntura en la que ens trobem actualment, el Treball Social hauria de recuperar la seva basant més política i compromesa amb al societat. És per això que a través de la meva experiència a Amèrica Llatina, persegueixo el despertar d'aquesta consciència més militant i implicada en els canvis socials i en les persones no enteses com a mers usuàries d'un servei sinó com a subjectes de drets, per a la construcció de subjectes col·lectius amb capacitat política³.

2.3 Constitució de la professió en Amèrica Llatina: Antecedents i rellevància en la conjuntura història de Treball Social

El sorgiment i posterior desenvolupament del Treball Social a Amèrica Llatina des d'una visió materialista històrica, és a dir, tenint present totes les relacions dialèctiques que hi ha entre la professió i el context social i polític en el qual s'ha anat desenvolupant, implica entendre el Treball Social, com una disciplina immersa en la dinàmica i les contradiccions en les relacions socials, que son les que permeten comprendre la seva naturalesa i racionalitat. En aquest sentit, cal entendre i comprendre la professió com un procés en permanent construcció.

Va ser durant el segle XX la època en que es va instituir i cristal·litzar la professió a Amèrica Llatina, en un context de desenvolupament capitalista i constitució del Estat Benefactor⁴.

A Amèrica Llatina, al igual que en Europa i Estats Units, el primer període correspon als inicis de la professionalització de l'assistència, a la dècada dels anys 20, a través de les primeres institucions benèfiques, generalment vinculades a l'església catòlica, i és a partir d'aquestes mateixes d'on van sorgir les Escoles d'Assistents Socials o de Servei Social.

³ Ponència de Marta Llobet, professora al Grau de Treball Social i de desenvolupament comunitari al Màster d'Intervencions Socials i Educatives de la UB, sobre Les capacitats, límits i paradoxes de l'acció comunitària en barris "desafavorits" en la I Jornada sobre El teixit comunitari, l'eina de treball en territori d'exclusió social organitzada per la Fundació Casal l'Amic.

⁴ Segons Grassi, Estela (citada en el llibre Alayón, Norberto (1990). *Reflexiones sobre el Trabajo Social*. Buenos Aires: Hvmánitas).

La primera Escola de Servei Social va presentar-se a Santiago de Xile, creada pel metge Dr. Alejandro del Río l'any 1925, la qual depenia de la Junta Central de Beneficència. El primer pla d'estudis va ser de dos anys. L'any 1971 va ser incorporada a la Universitat de Xile.

A Argentina, en canvi, el Servei Social es va instal·lar en plena crisi dels anys trenta, quan el 23 de juny d'aquell mateix any, la institució privada Museo Social Argentino, va crear la primera escola de Serveis Socials. Va néixer en els últims anys de la presidència de Hipólito Yrigoyen, un govern que va ser enderrocat pel primer cop militar, i no l'últim, en la història d'Argentina.

En relació a la conjuntura política, podem dir que el període que va dels anys 20, període d'entre-guerres, fins la crisi del 30, correspon a un període d'acumulació primitiva del capital d'Amèrica Llatina, caracteritzat per un fort procés de substitució de les importacions i per una alta taxa de migració interna i la finalització de la immigració europea⁵.

Anys més tard, l'any 1946, la Universitat Nacional de Buenos Aires, va crear l'Escola d'Assistents Socials que depenia del Patronato de Recluidos y Liberados, creat l'any 1941.

Els primers objectius de la professió eren: preparar el personal idoni per a treballar en l'àmbit de la salut i la justícia ja que la situació d'urgència imperiosa que s'estava vivint llavors a Amèrica Llatina, a trets generals, exigia no tant un domini del saber, com si la necessitat de la utilització de procediments adequats per a la resolució de problemes.

L'any 1959 es va produir la revolució cubana. Per això dos anys més tard, Alianza para el Progreso, per contrarestar la revolució socialista cubana utilitza el concepte de "desenvolupament de la comunitat". És a dir, s'utilitza el "desarrollismo", que no és res més que una nova cara del funcionalisme⁶, per

⁵ Segons Grassi, Estela (on en el llibre Alayón, Norberto. (1990). *Reflexiones sobre Trabajo Social*. Buenos Aires: Hvmánitas, hi té destinat el setè apartat. *Coyuntura històrica y Trabajo Social*).

⁶ És un corrent teòric de les ciències socials sorgit a Anglaterra l'any 1930. Té un enfocament empirista, els seus principis generals són el positivisme. Des de la sociologia, introduït per Emile Durkheim, a França, el funcionalisme explica les institucions socials. Aquestes són les encarregades de l'equilibri social a través del control social a través de la divisió inclusió i exclusió. Els problemes socials son vistos com a desviacions de determinats subjectes els quals trenquen l'equilibri, l'harmonia social i necessiten una intervenció, un ajustament (a través de les institucions) per tornar a l'equilibri, a la readaptació. Les

vendre la idea de que el subdesenvolupament era una etapa de la transició. A través de la figura del “agents de canvi” l’objectiu era informar a la població camperola sobre els avantatges del desenvolupament industrial, motivar-los, educar-los i mostrar-los els beneficis de la societat moderna perquè s’incorporessin al canvi.

Això també causar que es copiessin models, majoritàriament nord-americans, sense tenir en compte el context històric i polític en el que s’havien creat, el Treball Social nord-americà es part i producte d’un gran àmbit en el qual ell viu, i no pot ser compres a banda del seu context social⁷ però no només és un error extreure’l del seu context i mirar de entendre d’una forma atemporal i asocial sinó que també es una equivocació pretendre extrapolar el mateix model en altres societats que no tenen res a veure en quan al sistema econòmic, social, cultural, històric, polític, etc.

Aquesta pràctica va causar, l’any 1965, l’assumpció d’una actitud crítica, una corrent contestatària, forjada des de la inconformitat, en contra de model dominant del que els Serveis Socials n’eren part. Aquest procés de presa de consciència i actitud crítica, com a brot de rebel·lió, es conegut amb el nom del Moviment de la Reconceptualització, moviment transgressor des de la seva creació. Va néixer quasi simultàniament en Santiago, Concepción, Valparaíso, Antofagasta, Montevide, Porto Alegre, Belo Horizonte, Río de Janeiro, La Paz, Manizales i Cali, Caracas, General Roca, Buenos Aires, ...

D’altra banda, cal tenir present que la tornada al poder del peronisme l’any 1973, i el creixement del moviment popular, van desviar l’eix d’atenció dels intel·lectuals cap a l’acció política directa, i aquest fet va contribuir a diluir la proposta d’acció professional reconceptualitzada.

El Moviment de reconceptualització, com ja hem explicat, va sorgir d’un procés de qüestionament, a través d’un profund estudi de la realitat d’Amèrica Llatina, per tal de buscar les causes de la misèria en les estructures socials amb

funcions, per tant, de les institucions serien adaptar les disfuncionalitats de les persones i col·lectius a la totalitat del sistema a través de la reeducació d’aquests subjectes.

⁷ Segons Wilson, Gertrude (citada en el llibre Kisnerman, Natalio. (1998). *Pensar el Trabajo Social. Una introducción desde el construccionismo*. Buenos Aires: Lumen Hvmánitas).

l'objectiu de canviar aquestes estructures com la única possibilitat existent de superació de la desigualtat social. el seu subdesenvolupament i la seva creixent dependència econòmica del seu país veí, Nord-Amèrica, de revisió de les fonts mateixes que hi havia fins ara de la professió, especialment de Mary Ellen Richmond i de recerca d'alternatives científiques d'intervenció que contribuïssin a transformar les situacions-problema en el que els i les treballadores socials actuen.

Des del sorgiment d'aquest moviment el Treball Social, la professió va deixar de centrar-se en lo psíquic-individual a centrar-se en lo social. El canvi social era entès com l'objectiu final, on el/ la treballador/a social tenia el rol de "assistent temporari"⁸ per a capacitar les persones. Ja no es tractava de fer el bé i ajudar a les persones a adaptar-se al seu medi, sinó contribuir a transformar aquest medi on es generaven els problemes socials que les persones, grups i comunitats havien de suportar.

Com a procés, el moviment de reconceptualització va passar per les següents etapes⁹;

- La primera etapa (1965-1969) va succeir quan grups aïllats de docents i alumnat de Treball Social compromesos amb la realitat van deixar d'acceptar ser agents passius de models que no responien a les necessitats existents a Amèrica Llatina. Quan parlem aquí de models ens estem referint especialment al funcionalisme. Es va fer una crítica profunda al Treball Social, anomenat tradicional. Que a mode de síntesi va ser la següent:
- Que els models que aplicaven de Treball Social havien estat elaborats en una realitat molt més desenvolupada que no s'ajustava a la problemàtica social ni a la idiosincràsia de la persona llatinoamericana.
- Aquests models, lluny de ser transformadors, complien una funció que reproduïa i per tant a la llarga perpetuava la realitat social existent.

⁸ Kisnerman, Natalio. (1998). *Pensar el Trabajo Social. Una introducción desde el construccionismo*. Buenos Aires: Lumen Hvmánitas.

⁹ Ídem.

- La neutralitat valorativa dels diagnòstics i tractaments va conduir al descompromís amb les persones amb les que es treballava així com també amb la mateixa professió.

Això, entre moltes altres coses, va comportar un canvi en l'actitud professional, amb una major preocupació per apropar-se a les classes socials més necessitades o més vulnerables. Al tenir molt clar que la finalitat era superar els models tradicionals això va implicar un desenvolupament de la capacitat creativa.

- En el segon moment, a partir del 1969, es va posar l'èmfasi en la teoria i sobretot en la pràctica, apuntant a una praxis social científica.

Es perseguia la creació d'alternatives metodològiques elaborades seguint aquests tres corrents: el tecnicisme neopositivista, el de conscienciar i la dialèctica. Aquestes alternatives metodològiques es van dur a la pràctica en àrees comunitàries urbanes i rurals, rebutjant el treball en institucions. Ja que partien de que el coneixement social, la ciència social no brota del escriptori de la persona investigadora, sinó que procedeix del llenguatge, de la veu de les persones que viuen en una societat concreta i en un moment determinat. Aquest rebuig de les institucions va accentua un distanciament entre escoles i institucions. Fins a cert punt, a tall d'opinió personal, va ser un error nega de totes i a primeres les pràctiques en les institucions, ja que son part de la realitat en la que es vol operar i per tant transformar.

En aquest segon moment del procés de reconceptualització també es va negar el treball individual perquè es partia de la base de que els problemes socials no es resolen individualment, aïllant la persona del seu context familiar, dels seus grups de convivència, de la comunitat on viu. Va posar especial èmfasi en la participació de les persones en totes les etapes del seu procés transformador, capacitant-les perquè s'apropriessin de la seva situació i inclús dels seus instruments de treball.

El Moviment de Reconceptualització va resultar ser un fet molt significatiu en la construcció del Treball Social a Amèrica Llatina, a nivell teòric i conceptual. Ja que va significar una ruptura amb el model nord-americà que havia estat imposat a les societats llatinoamericanes. A través de l'elaboració del seu propi

material d'anàlisi i estudi va permetre a Amèrica Llatina recuperar les seves pròpies veus i sabers i passar d'agents receptors/es i repetidors/es d'una tradició dominant a un paper protagonista. Tot i així els esdeveniments polítics posteriors¹⁰ van implicar no només el desterrament total de les seves postulacions, sinó, també, la negació absoluta en els plans d'estudi de les Escoles de l'existència del Moviment de Reconceptualització com a corrent en el Treball Social. Això va suposar un pas enrere, un retorn als models d'intervenció professional més tradicionals, ancorats bàsicament en el funcionalisme. Però al estar parlant d'un moviment de ruptura, d'un procés transgressor, no és una etapa que hagi passat sinó que l'essència d'aquest moviment perdura inscrit dins d'una perspectiva crítica com a particularitat del Treball Social Llatinoamericà

2.4 De la perspectiva tradicional a la perspectiva crítica de Treball Social a Amèrica Llatina: Una trajectòria de ruptures en el debat teòric/ metodològic

Per poder reflexionar sobre el present d'una persona, d'una situació o d'una professió, és necessari observar i interpretar el que aquesta ha viscut o va esdevenir anteriorment, es important veure la trajectòria i el desenvolupament del que avui es coneix com Treball Social a l'Amèrica Llatina, és per això que

¹⁰ El continent llatinoamericà durant el segle XX va patir dictadures en quasi tots els països: Nicaragua (1936-1956), Colòmbia (1953-1957), Paraguai (1954-1989), Perú (1960-1975), Bolívia (1971-1978), Equador (1972-1976), Uruguai (1973-1984), Xile (1973-1990), Argentina (1976-1983),... amb uns episodis duríssims de repressió, desapareguts i desaparegudes, morts, etc. Els cops d'estat dels generals van servir per imposar les dictadures i aquestes per portar el neoliberalisme.

Als anys 90 els moviments socials que havien ocupat el centre de l'espai polític queden en un paper secundari quan l'esquerra arriba al govern. Comença una fase de privatitzacions dels serveis públics. No es produeixen canvis estructurals en quan a la reducció de les desigualtats. Les polítiques socials estan molt focalitzades i aquestes no estan creant un Estat del Benestar ni un sistema fiscal de la redistribució de la riquesa. Tot i així, els governs (juntament amb organismes financers internacionals) estan administrant un creixement econòmic, aconseguint grans sumes de beneficis gracies a l'explotació minera, petrolera i de gas a través de l'agricultura transgènica de la soja i la desforestació.

En els anys 90 podem observar, fruit d'aquesta conjuntura social i política, però sobretot econòmica, com es va cristal·litzant el retorn a l'assistència, com a dret social, cap a la caritat privada. Es va retrocedir de forma vertiginosa en les polítiques socials que aquestes cauen en mans del sector privat.

les dues grans perspectives en termes de metodologia i teoria en Treball Social a Amèrica Llatina, per tal de mostrar l'evolució que hi ha hagut, i al ser un procés en permanent construcció, encara hi ha sobre els models en aquesta disciplina. Partim de que el Treball Social es una professió en la qual la teoria i la pràctica estan indissolublement unides. Però no només això, aquest binomi de teoria i pràctica cal situar-lo en un món ràpidament canviant ja que és justament en aquest món, en aquesta societat on emergeixen els problemes, les preguntes i les pràctiques que constitueixen la nostra professió. Correspon precisar, però, que els aspectes característics de cada perspectiva i dels diferents períodes, no es registren de forma exclusiva en cada un d'ells, sinó que determinats components continuen coexistint en el trànsit cap a noves concepcions.¹¹

En la primera part trobem diversos moments de la professió que entren dins el paraigües de la perspectiva clàssica o tradicional, a saber; l'assistencialisme, el científicisme o neopositivisme. Aquesta perspectiva sempre va tenir en compte la situació social del "client", però el seu abordatge i intervenció s'entenia des d'una perspectiva lineal, és a dir, problema-cause-solució. Basat en models conductius que persegueixen incrementar les conductes desitjades i reduir les conductes no desitjades, les incorrectes. El/ la professional es situa fora de la situació-problema i fa propostes per tal de mantenir la "normalitat". Parteixen de relacionar els objectes d'intervenció amb el concepte de "problemàtiques socials" enteses com disfuncionalitats. El problema tot i ser social és individualitzat en els processos d'intervenció i el treball professional segueix atrapat en la individualització dels problemes socials i això expressa la seva divisió en cas, grup i comunitat alhora de la intervenció professional. Desconnectats de la relació existent entre el funcionament global de la societat i els problemes socials, aquests eren atribuïts a la persona que els patia¹².

¹¹ Alayón, Norberto. (1985). *Perspectivas del Trabajo Social*. Buenos Aires: Hvmánitas.

¹² Kisnerman, Natalio. (1998). *Pensar el Trabajo Social. Una introducción desde el construccionismo*. Buenos Aires: Lumen Hvmánitas.

Com ja hem vist en el primer apartat, a la dècada dels 50, Amèrica Llatina es va impregnar dels plans de desenvolupament (“desarrollo”) per tal d’emascarar les situacions de subdesenvolupament que estaven travessant els països llatinoamericans. Aquí és on va sorgir la figura de “agents de canvi” que integraven als i les “inadaptats/des” en una societat que suposadament funcionava “normalment”. La qüestió no era treballar per a la gent sinó amb la gent. De forma superficial es proposava la participació de les persones en la resolució dels seus propis problemes a través d’organitzacions comunitàries. Però el temps es va encarregar de demostrar que els problemes com la falta d’aigua, llum, habitatge, salut, educació, etc dels sectors populars no es resolien només amb la organització comunitària sinó que calia canviar el discurs, a pesar d’aquesta renovació, ja que si es continuava legitimant el funcionament de la societat poc i havia a fer.

Des d’aquesta perspectiva es defineix a priori el mètode, és a dir, els mètodes de coneixement són elaborats amb independència de l’objecte. Això fa que un mètode pugui ser vàlid per a qualsevol objecte. Aquesta segregació de la realitat social va donar lloc a la fragmentació de les ciències socials les quals s’ocupen de parcel·les de la realitat i dificulten d’aquesta manera una aprehensió de la totalitat social. I això és una de les activitats socials que històricament han implementat les classes dominants per tal de pal·liar mínimament la misèria que generava el sistema d’explotació i per perpetuar-lo. Ja que la desigualtat social s’assumia com un fet natural i degut això aquesta concepció no qüestionava per a res el sistema. Actualment, en la seva essència encara perdura aquesta idea en les formes d’ajuda professional com a pròpies del Treball Social.

A mitjans de la dècada dels anys 60 va sorgir el Moviment de Reconceptualització. Una de les grans aportacions que se li deu en aquest moviment és reconèixer que la desigualtat prové de les relacions d’explotació existents en la societat capitalista i que és amb el capitalisme i l’Estat neoliberal que emergeix aquesta desigualtat social. Els i les professionals havien de canviar la òptica i deixar d’entendre el sistema imperant com a quelcom just i adequat. D’aquí neix la necessitat de buscar nous horitzons, altres materials

d'anàlisi i estudi. Mogudes per la curiositat i la necessitat de trobar noves eines topen amb el materialisme dialèctic que es mostra com una resposta (alternativa) a mode de confrontació amb el neopositivisme ja que mentre la ciència positivista accepta l'ordre establert en la societat en la qual produeix coneixement, el materialisme dialèctic apunta a negar i transformar aquest ordre i aquesta societat.

La gran aportació de la dialèctica és entendre que el subjecte i l'objecte no constitueixen entitats separades així com tenir present el fonament històric dels fets socials, enfocats en una perspectiva de globalitat, en una realitat entesa com un moviment que es transforma a partir de les seves contradiccions internes i de les seves condicions concretes.¹³

El pare de la dialèctica marxista, l'honorable Karl Marx ens pot ajudar a entendre conceptes que resulten fonamentals per comprendre la ciència a partir de les contradiccions existents en el mode de producció capitalista i en el context d'un aparell ideològic, és a dir, que la ciència en cap cas és neutra. Ell diu; no és la consciència de l'home el que determina el seu ser, ans el contrari, el seu ser social és el que determina la seva consciència.¹⁴

El coneixement i la veritat son relatius a un moment històric concret.

La dialèctica com a forma de pensar lo concret a través de la construcció de categories d'anàlisi, apunta a conèixer el que és real com un procés en moviment, és a dir, dinàmic i contradictori, en que la unitat i la lluita de contraris permet l'avanç en el coneixement.

En el camp del Treball Social la dialèctica ens ajuda a entendre que un fet (o una situació-problema), en tant és examinat com element d'un determinat conjunt, aquest es defineix a si mateix i es definit (alhora) per el conjunt. És simultàniament procés productor i producte, determinant i determinat. No existeix una independència entre les seves parts, ja que cap dels seus elements o contraris poden definir-se sense relacionar-se un amb l'altre.

¹³ Segons FALERIOS, Vicente de Paula (citada en el llibre KISNERMAN, Natalio. (1998). *Pensar el Trabajo Social. Una introducción desde el construccionismo*. Buenos Aires: Lumen Hvmánitas).

¹⁴ MARX, Karl. (1968). *La ideología Alemana*. México: Pueblos Unidos.

Entendre la pràctica com un únic criteri de veritat¹⁵. Amb això el que volem transmetre dir és que la pràctica és la instància verificadora de la teoria, la pràctica és la que sistematitzada permet modificar i enriquir la teoria. Una suposició no és ni vertadera ni falsa, fins que aquesta no es comprovada en la pràctica. Aquestes pràctiques (socials) de les quals en sorgeix el coneixement estan contextualitzades en una realitat concreta i en un moment determinat. Res està construït d'una vegada, tot està en procés de constant producció i reproducció o transformació.

La crisi sorgeix, entre moltes altres coses, per la rigidesa de les teories. Quan el Treball Social arriba a sintetitzar les diferents teories i practiques, explicades anteriorment, i identifica dues grans qüestions; per una banda el Treball Social que s'orientava cap a pal·liar les desigualtats socials sense qüestionar-se que aquestes tinguessin l'origen en la societat, en el sistema i per altra banda el Treball Social encaminat a la possibilitat de construir una "nova societat", analitzant els processos estructurals que influeixen de forma decisiva en el dia a dia de les persones. El/ la treballador social vista com un/a militant compromès/a amb la societat en la qual li ha tocat viure, que deix de ser testimoni per passar a formar part de l'esdevenir del món.

La ciència ja no reflexa el domini absolut de la raó. Els criteris de veritat son obra nostra, i això significa que els hem construït nosaltres mitjançant les nostres pràctiques col·lectives, i per tant son relatius a aquestes pràctiques i les característiques dels seus i seves agents.¹⁶

La realitat és complexa, canviant, incerta i una teoria no pot encotillar l'objecte d'estudi en un esquemàtic paradigma, en tot cas, s'ha de considerar provisional. En la realitat actual en la que vivim no poden existir murs entre les disciplines. Les disciplines particulars, fragmentades, parcel·lades, no

¹⁵ Segons LUKÁCS, George (citad en el llibre KISNERMAN, Natalio. (1998). *Pensar el Trabajo Social. Una introducción desde el construccionismo*. Buenos Aires: Lumen Hvmanitas).

¹⁶ Segons IBAÑEZ, Tomas (citad en el llibre KISNERMAN, Natalio. (1998). *Pensar el Trabajo Social. Una introducción desde el construccionismo*. Buenos Aires: Lumen Hvmanitas).

aconsegueixen satisfer el coneixement de la realitat i el món de les accions humanes, ja que no tenen visió de totalitat. Cal parlar d'un enfocament pluralista a través de connexions disciplinàries (multidisciplinari, interdisciplinari,...). Partir d'un conjunt de disciplines per tal d'estudiar diferents aspectes d'un mateix objecte i/o cooperar en el seu abordatge, des de cada una de elles. Les fronteres disciplinàries són sempre artificioses.

Cal recuperar el sentit de lo humà, com una cosa que es concreta en el creuament de les relacions socials. La ruptura fonamental rau en la comprensió de la realitat social com a resultat històric i a la noció de subjecte com a producte de la història social-individual.

En qualsevol cas, l'agudesesa de la crisi actual i els seus efectes, van generar i generen en la nostra professió la necessitat d'adequar alternatives, de repensar els objectius professionals, el quefer, i també de pensar propostes metodològiques d'acord amb les noves exigències.

2.5 La nova qüestió social i les seves múltiples manifestacions en el neoliberalisme d'Amèrica Llatina

El Treball Social (tot i que en aquell moment encara no era designat així) va sorgir per donar resposta a les necessitats socials plantejades durant la Revolució Industrial, a finals del segle XIX. Per tant, el sorgiment del Treball Social professional apareix lligat a l'atenció de les necessitats socials, que resulten de les característiques intrínseques a l'explotació de la força de treball en el propi procés de desenvolupament capitalista. Aquestes necessitats tenen el seu origen social i estan determinades històricament, en conseqüència també requereixen d'una resposta social i no individual i això ens porta a analitzar que entenem per qüestió social.

La qüestió social no és pensada només com a desigualtat ni com les situacions-problema reduïdes a les dificultats de l'individu. La qüestió social, amb les seves múltiples determinacions és l'expressió de les desigualtats socials resultants de la contradicció capital-treball. Es compresa, partint de la relació dialèctica, antagònica i contradictòria entre la relació capital-treball. Les seves manifestacions són violacions (o vulneracions) o negacions dels drets

humans. Entendre les desigualtats socials com a manifestacions de la qüestió social significa assumir la desigualtat social perquè aquesta pugui ser explicada des de els processos socials que la produeixen i reproduïxen i com aquests configuren les condicions d'existència material i espiritual en els subjectes socials que la viuen en les seves relacions quotidianes. Hem d'entendre que sense reproduir la desigualtat, el capitalisme no pot reproduir-se a si mateix, ja que el capitalisme el seu principi fundant és la desigualtat. I per tant la superació d'aquesta desigualtat social no es només el resultat de l'acció professional sinó el resultat de les lluites i moviments socials i polítics que transformen la història.

Robert Castel defineix la qüestió social com la inquietud sobre la capacitat per mantenir la cohesió d'una societat, l'eix central de la qüestió social és l'enorme exclusió social que pateixen amplis sectors de la població (en termes de Robert Castel la desafiliació). Cal entendre, doncs, la qüestió social com un problema, com una qüestió política i no com a resultat de l'evolució natural dels éssers humans en societat, que no té solució en el sistema capitalista, sinó que es va reconfigurant en funció del sector assalariat que és el que es troba en permanent tensió entre els i les que tenen treball i els i les que no. Per Robert Castel el vector d'integració social és el treball¹⁷.

Les manifestacions de la qüestió social en les societats capitalistes varien en funció del desenvolupament capitalista i les estructures polítiques i culturals, és per tant una unitat tensional¹⁸.

Amb el neoliberalisme es trivialitza el plantejament dels problemes socials i la qüestió social passa a referir-se com la nova qüestió social i a entendre's en termes de pobres i exclosos. L'eix central segueix sent el treball i la desocupació un dels problemes que més preocupa. La focalització neoliberal, es reproductora de la desigualtat i al reproduir-se com a règim social perpetua

¹⁷ CASTEL, Robert. (1999). *Las metamorfosis de la cuestión social. Una crónica del salariado*. Buenos Aires: Paidós.

¹⁸ GRASSI, Estela. (2004). *Cuestión Social: Precisiones necesarias y principales problemas*. En Escenarios Nº8 Revista institucional de la Escuela Superior de Trabajo Social. UNLP. La Plata.

la seva condició excoent, i per tant, perpetua la distribució desigual dels beneficis (plusvàlua) i dels drets.

Es fa necessari traçar nous camins d'intervenció pública i noves perspectives capaces de redireccionar les forces estructurals que generen aquestes formes excoents en la societat contemporània capitalista actual.

El treball, com ja hem vist, es manifesta com un vector que produeix inestabilitat i inseguretat social convertint-se en font de fragmentació i precarietat. Per això les professionals hem de tenir especial compte en la representació que fem del món social i com entenem les manifestacions de la qüestió social.

Treballar amb les persones, dotar-les de les eines necessàries per el seu empoderament com a subjectes de canvi, com agents actius capaços i capaces de transformar i reconvertir la situació en la que es troben.

2.6 Repensar el Treball Social: Consideracions finals i reptes de futur

Salvaguardant les distàncies entre països i les diferències econòmiques, polítiques, culturals, socials, relacionals, etc. Aquest article pretén generar una reflexió crítica des dels límits estructurals de la nostra pròpia acció professional, tal i com me la va generar a mi l'estada a Argentina on vaig realitzar les pràctiques en Treball Social.

Aquest text planteja la qüestió, des d'una perspectiva crítica, de la possibilitat d'un treball social emancipatori en una societat capitalista i les contradiccions internes i externes lligades a aquest fet.

Davant el marc actual de crisi econòmica, social i política, però sobretot de valors, en la que ens trobem immerses cal replantejar-nos el quefer professional. Són evidents les conseqüències socials que configuren l'escenari de les manifestacions de la qüestió social; alts índex d'atur, precarietat laboral, privatització dels serveix públics (salut, educació, ...), desnonaments, moltes famílies al llindar de la pobresa, nens i nenes desnodrims/es, reducció dels recursos i ajudes, ... Són temps difícils per la classe treballadora ja que l'estratègia neoliberal augmenta les desigualtats socials i això afecta de forma directa en el dia a dia de les persones, els grups i comunitats. Les intervencions

professionals per molt que es donin en el si d'una institució no poden seguir ancorades en la individualització dels problemes socials i en la facilitació d'una ajuda. Ja no n'hi ha prou en donar peixos, cal ensenyar a pescar.

Cal tenir present la significativa importància que va tenir el procés de reconceptualització en el desenvolupament del Treball Social a Amèrica Llatina. Aquest moviment marca un fita fonamental i representa una de les principals contribucions per la comprensió crítica sobre les desigualtats socials i la orientació del treball social professional. Es torna imprescindible i absolutament actual la necessitat de recuperar l'anàlisi del mateix. Tornar a analitzar i discutir (des de l'autocrítica) el significat i les característiques del Moviment de Reconceptualització. És important donada la situació actual en la que ens trobem. Sobretot alhora de formar els futurs i futures professionals. Fer-ho des del pensament crític, des de l'acció crítica, amb un compromís ètic i polític a través de l'estudi històric i social de cada context de cada país. Educar en un perfil professional compromès amb els valors ètic-humanistes; igualtat, justícia i llibertat. Per tal que els i les futurs/es professionals esdevinguin subjectes qüestionadors de la història construïda, que els subordina a formes d'existència negadores de la dignitat humana. Perquè si aquestes societats deshumanitzadores son una construcció social, producte dels homes i les dones que la conformem, també aquestes dones i homes tenim la possibilitat (o obligació) de construir un altre tipus de societat basada en valors com la solidaritat, el suport mutu, la fraternitat, etc. Retornar a l'estudi de la dialèctica ja que ens permet un anàlisi exhaustiu de la qüestió social i les seves manifestacions alhora de plantejar-nos la intervenció professional.

L'objectiu professional hauria de ser (des de les institucions de benestar social o des de qualsevol modalitat d'intervenció) acompanyar de forma activa als sectors populars en la resolució de les seves necessitats i en la contribució a l'enfortiment de les seves organitzacions¹⁹.

¹⁹ Alayón, N. y Molina M. L. (2006). La desigualdad social: desarrollo y desafíos del Trabajo Social desde la Reconceptualización en América Latina. *Perspectivas*, (17),43-65.

També, cal canviar la visió i la epistemologia que utilitzem per designar les persones que venen als serveis socials, és necessari fer una crítica a les etiquetes que el sistema dominant als hi atribueix i nosaltres a conseqüència d'aquesta dinàmica reproduïm de forma més o menys conscient. No són mers receptors d'una ajuda, no son només clients o usuaris. Son persones, subjectes, amb tota una historia de vida, amb una trajectòria social, la qual en aquest moment concret en aquesta societat concreta es troben travessant una situació d'extremada dificultat fruit d'uns drets que se'ls hi ha negat o vulnerat o pel no accés a la distribució de la riquesa ni al poder. Això implica una ruptura (des de les institucions socials) en la visió segons la qual existeix un/a ajudat/da i ajudador/a ja que això produeix una identitat de subordinació de l'alta persona en el servei i a la llarga una dependència institucional.

Per tant es important distingir entre culpabilització de la persona i corresponsabilitat de la societat, de la família, del Estat que ha de compartir responsabilitats i compromisos

*“A diferencia de la **solidaritat**, que és horitzontal i s'executa de igual a igual, la **caritat** es practica de dalt a baix, humilia a qui la rep i mai altera ni una mica les relacions de poder”.*

Eduardo Galeano

2.7 Bibliografía

Llibres

ALAYÓN, Norberto. *Perspectiva del Trabajo Social*. Buenos Aires: Hvmánitas, 1985. ISBN 950-582-124-7

ALAYÓN, Norberto. *Reflexiones sobre Trabajo Social*. Buenos Aires: Hvmánitas, 1990. ISBN 950-582-160-3

CASTEL, Robert. *La metamorfosis de la cuestión social. Crónica del salariado*. Buenos Aires: Paidós, 1999.

KISNERMAN, Natalio. *Pensar el Trabajo Social. Una introducción desde el construccionismo*. Buenos Aires: Lumen-Hvmánitas, 1998. ISBN 950-724-745-9

MARX, Karl. *La ideología Alemana*. México: Pueblos Unidos, 1968.

Articles

Alayón, N. y Molina M. L. (2006). La desigualdad social: desarrollo y desafíos del Trabajo Social desde la Reconceptualización en América Latina. *Perspectivas*, (17), 43-65.

Faleiros, V. (2011). Desafíos del Trabajo social frente las desigualdades. *Emancipação, Pronta Grossa*, 11 (1), 117-128.

Grassi, E. (2004). Cuestión social: precisiones necesarias y principales problemas. *Escenarios*, (8), 39-49

3. PRESENTACIÓ I JUSTIFICACIÓ DE LA REVISTA PER A PUBLICAR

La revista que he optat per presentar-hi l'article científic és la Revista de Treball Social (RTS), editada pel Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya. Aquesta revista és la publicació més antiga des de l'organització col·legial de la nostra professió. El primer número, coincidint amb la fundació del col·legi, fou l'any 1982. Per tant és una publicació amb més de 30 anys d'antiguitat i que edita amb una periodicitat quadrimestral.

La publicació presenta articles sobre investigacions originals teòriques o experimentals, treballs teòrics, metodològics, descripcions d'experiències professionals, assaigs, etc. Ha estat pensada per oferir materials que siguin útils als i les professionals del Treball Social i dels Serveis Socials. El seu objectiu és transmetre els coneixements en els àmbits del treball social, els serveis socials, el benestar social i les polítiques socials a la comunitat científica, als i les professionals i a tots els col·lectius interessats. Això sí, els articles han de ser inèdits, amb la finalitat de contribuir a l'enriquiment de coneixements teòrics i pràctics, així com col·laborar en el desenvolupament de bones pràctiques professionals.

La revista en la seva evolució, ha seguit diverses etapes, actualment, podem dir que està orientada a temes monogràfics d'actualitat, afrontant els reptes que suggereixen en els nous temps.

Hi ha hagut un pas al format digital, respectant el medi ambient i facilitant la interacció amb els lectors i lectores a través d'una major accessibilitat, tant en l'àmbit professional com en el de tota la ciutadania.

La voluntat de la revista és continuar sent una eina reconeguda d'intercanvi i transmissió de coneixement en Treball Social.

En funció de l'extensió dels articles la revista consta de diferents seccions; la secció "Dossier", les seccions "Interès professional", les seccions "Secció Lliure" i els comentaris "Llibres".

L'article científic que he redactat penso que té cabuda en aquesta revista en la secció "Dossier", degut a la seva extensió, ja que es tracta d'un article escrit i pensat arran d'una experiència professional tant pràctica com teòrica i metodològica en el treball social. El que persegueix és la reflexió de la nostra disciplina i professió, del nostre quefer professional. Amb la voluntat de produir un intercanvi i transmissió de coneixements en Treball Social. Per tant que millor que poder col·laborar en la presentació d'aquest article en la revista del Col·legi Oficial de Diplomats i Diplomades en Treball Social i d'aquesta manera contribuir a generar coneixement i debat, tot arribant a un ampli sector de professionals que es dediquen al camp de lo social, així com a tota la ciutadania que mostra inquietuds i interessos en aquest sector. La RTS és una revista amb una llarga història i molts anys a l'esquena, que la col·loquen en una bona posició i molt reconeguda socialment i acadèmicament.